

Augusztinovics Mária (1930–2014)

Augusztinovics Mária (sokaknak csak egyszerűen „a *Gusztli*”) fogalom volt. Az 1960-70-es években, a közgazdaságtudományi egyetemen mindenki irigykedve nézte azokat, akik hozzá, az OT-be¹ kerültek dolgozni, hiszen hívó szava egy fantasztikus csapathoz való csatlakozás lehetőségét kínálta. Ahogy ő mesélte: „A dolog a kiválasztásnál kezdődik. Szorgalmas butácskákból és lusta zsenikből sosem lesz jó csapat. Mindig nagyon szerettem fiatalokkal dolgozni, de csak a „csillogó szemű” fajtával, amelyik érdeklődik, vág az agya, ugyanakkor tud és akar tanulni és dolgozni... A legfontosabb, hogy legyen valami közös cél, valami feladat, amitől az ember úgy érzi, hogy amit csinál, az érdekes, hasznos és fontos. A mi esetünkben ez a matematikai modellek tervezési alkalmazása volt. Ha megvan a csapat és a feladat, akkor az együttes munka, az együtt megélt sikerek és kudarok már kialakítják a közösséget, amelyben az emberek jól érzik magukat. A teljesítményt persze keményen meg kell követelni, de azt a munka eredménye méri, nem a munkaidő.” (i.m. 182. old.)²

Csapata az OT különböző pontjain bukkant fel: hol a Távlati tervezési főosztály része volt, hol önálló osztály, hol önálló főosztály. A feladat is változott, de a lényeg nem: az OT más részein időnként „kereszt-

be-hosszába” módszernek csúfolt, valójában input-output modellezést kiválóan fel lehetett használni az „így-úgy” összeállított népgazdasági tervek konzisztenciájának vizsgálatára. Az eredményeket volt mikor nem szerették: „Az éves terv persze mindig meghatározó jelentőségű marad (mint most az éves költségvetés), de egyre hangsúlyosabbá vált az éves tervnek az öt éves elképzelésekkel való összehangolása, 1968-ban pedig létrejött a Távlati tervezés főosztály a húszéves terv kidolgozására. Ez annyiban össze is kapcsolódott az előbbi szállal, hogy ezen a főosztályon belül külön osztály alakulhatott a matematikai modellek alkalmazására. Ismétlem, senkinek sem jutott eszébe, hogy húszéves termelési terveket hagyjunk jóvá a vállalatoknak – ez igazi makrogazdasági vállalkozás, izgalmas kísérlet volt. Erről is csak azt mondhatom: nem vált igazán befolyásos, döntő eszközzé a tervezésben, de mégis adott valami kitekintést, perspektívát a rövid távú gondolkodás helyébe vagy legalább mellé. Első eredményeink a gazdaságpolitikai felső vezetés körében sem váltak népszerűvé, mert sehogyan sem sikerült húszéves átlagban három százaléknál nagyobb növekedési ütemet kipróbálni a modelltől, sem arra bírni, hogy „támogassa” a mezőgazdaságba számolatlanul öntendő milliárdokat. Ezután egy darabig csöndben kellett lennünk. Előbb-utóbb persze megtanulja az ember, hogy egy modellben mindent be lehet alulról-felülről korlátozni, hogy éppen az jöjjön ki, amit akarunk – de ez már

¹ OT: Országos Tervhivatal.

² MEGYERI K. [2000]: Pénz és terv – modellek és emberek. Beszélgetés Augusztinovics Máriával. *Közgazdasági Szemle*. XLVII. évf. 2. sz. 178–188. old.

intellektuálisan nem vonzó, nem olyan érdekes.” (i.m. 45. old.)³

Ebben az időszakban sorban jelentek meg vezető hazai és nemzetközi folyóiratokban Augusztinovics Mária ágazati kapcsolatok mérlegéről készült elemzése és az erre a keretre épülő modellezési tanulmányai. Számos monográfiát publikált a távlati tervezésről – az input-output technikára és lineáris programozásra épülő nagyméretű modellek alkalmazásáról és közgazdasági értelmezéséről. Kiemelkedő tudományos módszertani eredménye volt az input-output modellkereten belül az ágazati kapcsolatok mátrixának újszemléletű bemutatása, a modell általánosítása.

Az OT-ben töltött közel negyedszázad Augusztinovics Mária szakmai pályafutásának csak a közbenső állomása volt. Mikor az ötvenes évek végén odament dolgozni, már túl volt egy még ma is tanítható kandidátusi értekezés megvédésén a PKM-ről⁴. Mint azt *Száz János* írja megemlékezésében: „A PKM kidolgozása révén elsőként alkalmazta az input-output elemzést a pénzügyek területén. Azt próbálta számszerűsíteni, hogy ha az egyik szektor hitelt kap, abból miként lesz bevétel egy másiknak, és mennyi hitelt törleszt az elindult költséges láncolat révén egy harmadik szektor, majd halmoz fel pénzkészletet egy még további szektor és így tovább.”⁵ Ebből is látható, hogy ez a tanulmány ma is a modern pénzügytan klasszikusának számít. Augusztinovics Mária modellalkotó intuíciója, a látszólag rendezetlen adathalmazokban rendet vágni képes szigorú tudományos logikája egész munkásságára jellemző maradt. Az általa megszerkesztett pénzáramlási mátrix a

későbbi országos tőke- és hitelmérleg, illetve a jóval később kialakult flow of funds (tőkeáramlási) modellek előfutárának volt tekinthető. Akkor fogalmazta meg a hitelpénz-mechanizmust, amikor azért még bolondnak hitték: „A jegybank azonban nem betétből nyújt hitelt, hanem fordítva: hitelt nyújt, és ezt betétként jóváírja, azaz hitelből csinál betétet. A fogalmi felismerés persze az volt, hogy a betét nem más, mint számlapénz, vagyis pénz... A „rejtélyek” magyarázata tehát a hitelpénz-mechanizmus léte és működési módja volt. Ezzel helyére került az állami költségvetés többlete vagy hiánya is. Mindez ma triviális, de akkor nem volt az. Számos kollégám és barátom kapásból lehülyézett, amikor azon kezdtem erősködni, hogy a pénz hitelnyújtás révén keletkezik, és hitel visszafizetése révén szűnik meg.”⁶ (i.m. 180. old.) Ötvennégy évesen váltott – aktív OT-i munkatársból doktori disszertációjának megvédését követően aktív kutató lett. Ahogy ő fogalmazott: „Én a Tervhivatalt eleve is csak amolyan meghosszabbított „szakmai gyakorlatnak” terveztem, hiszen mindig a kutatás vonzott igazán. Hát ez a kis „gyakorlat” alaposan meghosszabbodott. De a nyolcvanas évek elején már legfőbb ideje volt a váltásnak, és ugyanolyan boldogan jöttem át az MTA Közgazdaságtudományi Intézetébe, mint ahogy annak idején az OT-ba mentem... Már a tervhivatali népgazdasági modellekben is zavart, hogy az emberek csak kétféle áruhában szerepelnek: mint munkaerő, amelynek a mennyisége korlátozó feltétel, és mint „lakossági fogyasztás”, amely a leggyakrabban maximálandó célfüggvényünk volt. A kettő közötti, túlnyomórészt piacon kívüli, kölcsönös összefüggés a standard makroökono-

³ AUGUSZTINOVICS M. (szerk.) [1979]: *Népgazdasági modellek a távlati tervezésben*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest.

⁴ PKM: pénzügyi kapcsolatok mátrixa.

⁵ SZÁZ J: *Hiányaink. Gusztai (1930–2014). Gazdaság és pénzügyek*. 1. évf. 1. sz. Megjelenés alatt.

⁶ Ez és a további idézetek: MEGYERI K. [2000]: *Pénz és terv – modellek és emberek. Beszélgetés Augusztinovics Máriával. Közgazdasági Szemle*. XLVII. évf. 2. sz. 178–188. old.

miából hiányzik.” (i.m. 184. old.) A másik, ami az életpálya-finanszírozásban megfogta, hogy az egy igazán hosszú távú probléma, aminek napi gyakorlati feladatai vannak: „Az OT-ban tizenöt-húsz éves terveket próbáltunk csinálni, és néhány megszállottól eltekintve, már ezt is mindenki képtelenül hosszú időszaknak tekintette. Az átlagos emberi élet hossza viszont ma 70-80 év. Egy népességben mintegy száz születési évjárat él együtt, akik közül a legöregebbek 100 éve születtek, a legfiatalabbak közül sokan 100 év múlva fognak meghalni. Egy adott pillanat népességének együttes múltja és jövője tehát 200 éves időszakot fog át.” (i.m. 184. old.)

Az emberi életpálya modellezéséből kiindulva a nyugdíjrendszerek egyik legelismertebb nemzetközi és hazai kutatójává vált, akit a társadalmi méltányosság és racionalitás összeegyeztethetősége izgatott. Tudományos eredményei a meglévő rendszerek működésének elemzésétől, a különböző stilizált életpályák szerint megvalósuló jövedelem-áramlások bemutatásán keresztül, gazdaságpolitikai ajánlások megfogalmazásáig terjedtek. Az elsőket az együtt élő generációk modelljének többgenerációs továbbfejlesztése, a megvalósuló jövedelemelosztások elemzése terén érte el. Akadémiai doktori értekezését is már ebből a témából írta. *Samuelson, Gale, Modigliani* életciklusmodelljeivel kapcsolatban a stacionárius gazdaságokban jellemezte az egyensúlyi kamatlábat. A korábbiaknál általánosabb és reálisabb modellben kapott matematikai eredményeket és használta fel mások kutatásait.

A magyar nyugdíjrendszer válságával a transzformációs visszaesés kapcsán foglalkozott. Elsőként ismerte fel, hogy a foglalkoztatottság és a reálbérek drámai visszaesése kétszeresen terheli a nyugdíjrendszert: egyrészt csökkenti a járulékfizetők számát és az átlagjárulékok reálértékét, másrészt növeli a nyugdí-

jasok számát. 1996-ban vezetője volt annak a nemzetközi kutatásnak, ami öt (érett piaci és átmeneti) országra terjedt ki. Ennek során a világbanki nyugdíjmodell leegyszerűsített sémáját egy sokkal gazdagabb és empirikusan operacionalizálhatóbb modellezési kerettel helyettesítette. Szerkesztésében egy nagyhatású tanulmánykötet jelent meg, amelyben a magyar nyugdíjreformot a legkülönfélébb szempontból és felfogásban tekintették át az általa felkért szakértők. Nemzetközi tekintélyét igazolja, hogy a francia kormányzat és a Nemzetközi Munkaszövetség őt bízta meg, hogy a magyar reform történetét dolgozza fel. A legjobb szakértői között felosztva a témát, sikerült olyan művet alkotnia, amelyet azóta is mindenütt idéznek.

Kutatásainak egyik megállapítása, hogy a jelenlegi társadalombiztosítási nyugdíjrendszer keretei és a hazai munkaerőpiac sajátosságai miatt a hamarosan nyugdíjba menő korosztályok egyre nagyobb részének nem lesz egyáltalán vagy nem lesz megfelelő szintű nyugdíja, és a nyugdíjrendszer egyensúlyát elsősorban nem a demográfiai változás, hanem az alacsony foglalkoztatás veszélyezteti. Augusztinovics Mária erről írt tanulmányosorozata kiemelkedő példa arra, hogy miképp juthat el a kutatás a tudományos hipotézisállítástól az operacionalizálás és a verifikálás lépésén keresztül az eredmények gyakorlati alkalmazására tett javaslatokig. A témában 2005-ben írt első cikke egyszerű és világos elméleti megfontolások alapján megmutatta a probléma körvonalait, és néhány aggregált adat segítségével érzékeltette a várható nagyságrendeket. 2008. évi második tanulmánya hosszú időre visszanyúló keresztmetszeti foglalkoztatási és bér adatok – valamint a munkapiaci mobilitásra és a foglalkoztatás jövőbeni alakulására tett feltevések – segítségével durva becslést adott a nyugdíjjogosultságot várhatóan nem szerző népességre, illetve a különböző társadalmi

csoportok várható nyugdíjára. Harmadik, szintén 2008-as cikke egy különlegesen nagyméretű longitudinális – hatmillió egyén tízéves munkatörténetét tartalmazó – adatbázis segítségével részletesen és minden kétséget eloszlatva bizonyította, hogy a nyugdíjkorhatárt elérőket és a jövő nemzedékeit súlyosan érintő problémáról van szó. Eredményei még időben láttak napvilágot ahhoz, hogy alapvetően befolyásolják a nyugdíjrendszer átalakításával foglalkozó szakemberek munkáját.

2007-ben a Nyugdíj és Időskor Kerekasztal tagja lett, és az ott folyó munka fő motorjává vált. Meglátásai, számításai nélkül jelentősen kevesebbre jutott volna az a társadalmi és

gazdasági hatásvizsgálat, amely a kerekasztal fő tevékenysége volt.

Egy ember – három tudós. Volt, aki a pénzügyes Gusztit ismerte, sokan az input-outputos tervezőre emlékeznek, és a legutóbbi megemlékezések többsége a „nyugdíjtudomány nagyasszonyaként” emlegeti. Nagyon hálás vagyok, hogy ismerhettem őt: a három tudóst, aki benne lakott, a tervhivatali főnököt, akitől titkokat lehetett ellesni és az embert, aki borzasztóan hiányzik.⁷

Király Júlia,

a Nemzetközi Üzleti Főiskola tanszékvezetője
E-mail: jkiraly@ibs-b.hu

Papíron – laptopon – tableten – interneten... több csatornán – de egy cél felé

Vajon le kell mondanunk 1-2 éven belül a papírkérdőívekről, és kizárólagossá válhat az interneten keresztül zajló adatgyűjtés? Pótolhatja-e az összeírók személyes meggyőző erejét bármi más motiváció, amitől a lakosság adatszolgáltatói készsége növekedhet? Ezekre a kérdésekre is kereste a választ a „*Mobil eszközös és új adatgyűjtési technológiák – Több csatornán egy cél felé*” című szakmai fórum, amelyet a KSH-iskola keretében a hivatal Módszertani főosztályának Adatgyűjtés-módszertani osztálya keltett életre immár második alkalommal, 2015. január 20-án. Hasonlóan az egy évvel korábbihoz, az érdeklődők száma ezúttal is megközelítette a 200 főt.

Az Átrium Film-Színházban megrendezett program háziasszonya, *Kalácska Rozália* vezető-főtanácsos a fórum központi kérdéseként ezúttal is azt nevezte meg, hogy milyen adatgyűjtési módszereket kell alkalmaznunk annak érdekében, hogy a válaszadók számára a legkönnyebb, legkényelmesebb megoldást

kínáljuk, és milyen hatása lehet a vegyes módszerű hibrid adatgyűjtéseknek az eredményekre. Vajon ugyanarra a kérdésre eltérően válaszolunk, ha a kérdezőbiztosnak kell „szint vallani”, vagy ha saját magunk otthon pizsamában, minden kontroll nélkül írhatjuk be a válaszokat?

Az elhangzott előadások a közelmúlt ez irányú KSH-tapasztalatairól szóltak, kis kitekintéssel a külföldi példákra. Az eddigi eredmények alapján a fórum egyik üzenete az volt, hogy az alapvetően tényadatokat feltáró statisztikai adatfelvételek esetében az adatgyűjtés módszere önmagában nem okoz jelentős eltéréseket az eredményekben. Módszertani kutatások azért arra is figyelmeztetnek, hogy első-sorban szenzitív vagy véleményre irányuló kérdésköröknél a válaszadó esetleg valamilyen elvárásnak akar megfelelni, ha kérdezőbiztos

⁷ A *Statisztikai Szemle* Augusztinovics Máriával készített interjúja a 86. évf. 12. sz. 1163–1170. oldalán olvasható (szerk. megjegyzés).